

ВАРИВОДА О. О.,
магістрант кафедри європейського
та міжнародного права
(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

УДК 341.123

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.44>

КЛЮЧОВІ ПІДХОДИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглядаються основні підходи та напрями реформування Ради Безпеки ООН, різні моделі діяльності організації загалом. Особливу увагу приділено проектам зміни членського складу Ради Безпеки ООН, а також проблемі застосування права вето. Зазначені аспекти проблеми розглянуто крізь призму позицій ключових міжнародних акторів: США, Китаю та країн ЄС. Дослідження проведено із застосуванням структурно-хронологічного методу: проекти реформування Ради Безпеки ООН розглянуті за часом їх подання та відповідно до особливостей змін у структурі діяльності. У висновку наголошується на незмінному консенсуальному підході до реформування Ради Безпеки ООН, циклічності запропонованих проектів та можливостях участі України у цих процесах.

Масштабність і багатоаспектність загроз стратегічній стабільності в найближчий період такі, що держави можуть впоратися з цими викликами лише спільно, задіявши весь потенціал ООН з управління міжнародної безпеки. Це потребує відновлення та поглиблення взаємодії великих держав на рівні Ради Безпеки ООН.

За поточного тренду у світовій геополітиці зближення позицій двох основних груп серед постійних членів Ради Безпеки ООН ускладнено, що дозволяє повністю використовувати формат Ради за прямим призначенням. Але залишається потенціал для позитивних зрушень, для спроб налагодити більш продуктивну роботу у форматі Ради Безпеки ООН із окремих проблем безпеки.

Крім того, серйозним мотиватором до співпраці стає розширення спектру загроз безпеці та викликів людству і планеті, яке диктує необхідність колективних зусиль, насамперед великих держав, зокрема, в аспекті більш ефективного використання механізмів Ради Безпеки ООН. У довгостроковому плані це дає надію розблокувати процес продуктивної багатосторонньої співпраці в такому форматі, спрямувати його за маршрутом, що відкриває перспективу безпечного та сталого розвитку людства.

***Ключові слова:** ООН, Рада Безпеки ООН, Статут ООН, механізми реформування, США, Китай.*

Varyvoda O. O. Key approaches and directions of reforming the UN Security Council at the present time

The article considers the main approaches and directions of reforming the UN Security Council, various models of the organization as a whole. Particular attention is paid to projects to change the membership of the UN Security Council, as well as the issue of veto. These aspects of the problem are considered through the prism of the positions of key international actors: the United States, China and the EU. The research was conducted using a structural-chronological method:

UN Security Council reform projects were considered at the time of their presentation and in accordance with the peculiarities of changes in the structure of activities. The conclusion emphasizes the unwavering consensual approach to the reform of the UN Security Council, the cyclical nature of the proposed projects and the opportunities for Ukraine's participation in these processes.

The scale and multifaceted nature of threats to strategic stability in the near future are such that states can address such challenges only together, harnessing the full potential of the United Nations in managing international security. This requires the restoration and deepening of cooperation between the great powers at the level of the UN Security Council.

With the current trend in world geopolitics, the convergence of the positions of the two main groups among the permanent members of the UN Security Council is difficult, which allows the full use of the format of the Council for its intended purpose. But there is still potential for positive changes, for attempts to establish more productive work in the format of the UN Security Council on certain security issues.

In addition, a serious motivator for cooperation is the expansion of the range of security threats and challenges to humanity and the planet, which dictates the need for collective efforts, especially large states, including more effective use of UN Security Council mechanisms. In the long run, this gives hope to unlock the process of productive multilateral cooperation in this format, to guide it along a route that opens the prospect of safe and sustainable development of mankind.

Key words: *UN, UN Security Council, UN Charter, reform mechanisms, USA, China.*

Вступ. Сучасний етап світового розвитку характеризується «глобальною невизначеністю». Це підштовхує вчених та експертів з міжнародного права шукати ключові опори стабільності у світовому порядку, які можна було б зміцнити. Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) – основна конструкція системи міжнародних відносин, міжнародного права та глобальної безпеки. Питання про її реформування назріло давно, але ключові реформи не були проведені.

Свідченням актуальності цієї міжнародної теми стало гостре обговорення проекту реформи ООН, ініційоване екс-президентом США Д. Трампом на 72-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2017 р. У результаті цей проєкт реформи став широко висвітлюватися в глобальному медіа-просторі [1; 2; 3], однак активне обговорення залишило безліч невирішених питань щодо як самого проєкту Д. Трампа, так і позицій інших держав-членів із проблеми реформування ООН.

Фахівці з міжнародного права вже виокремили причини необхідності реформувати ООН [4; 5]. Головна з них – потреба зміцнити авторитет ООН у міжнародному співтоваристві. Друга причина, не менш важлива, – необхідність підвищити легітимність її рішень і забезпечити більш представницький склад одного з головних її органів – Ради Безпеки (далі – РБ ООН).

Питання про підвищення легітимності виникло через те, що держави-гіганти, які набирають силу в світовій політиці, починають обґрунтовано претендувати на підвищення свого статусу в ООН. Це пов'язано переважно з привілеєм постійного членства у РБ ООН. Це найгостріша і складна проблема реформування ООН. Питання про легітимність пов'язане з природою ООН – необхідністю колективного прийняття рішень.

Третя причина реформування ООН – необхідність адаптації всіх її установ і структур до сучасних світових умов, зокрема і до умов глобальної невизначеності.

За всіма цими трьома аспектами, що показують важливість реформи ООН для зміцнення стабільності, написані монографії, проведені спеціальні дослідження [6]. Але в підходах до найважливішого питання – реформи РБ ООН – вчені та експерти з міжнародного права до єдиної думки поки що не дійшли.

Постановка завдання. Спроби реформувати РБ ООН нагадують хвили, коли на міжнародну трибуну виноситься певний проект, який гостро дискутується, не приймається і залишається архівним документом ООН. Після піку дебатів настає спад інтересу до проблеми, зазвичай на кілька років.

Першою спробою дати характеристику діяльності ООН як хвилі активних дебатів була робота американського вченого, фахівця з міжнародного права та міжнародних відносин Р. Гормана «Великі дебати в ООН: енциклопедія п'ятдесяти ключових питань 1945–2000 рр.» [7]. Це дослідження розкрило реальну практику функціонування ООН. Автор системно показав найкритичніші моменти в обговореннях міжнародних проблем.

Підходи до реформи РБ ООН також нагадують певні цикли, коли раз на кілька років розробляється новий проект або ініціатива, яка активно обговорюється ГА ООН, але не приймається.

Результати дослідження. Перша спроба внести проект змін у статутні документи ООН та провести обговорення у відповідних інституціях була зроблена у 1993 р. 10 грудня 1993 р. була затверджена робоча група під керівництвом І. Разалі з метою розробки проекту реформи РБ ООН, щоб вона стала більш представницькою й оновленою до сучасних умов [8].

Робоча група підійшла до створення нового формату РБ ООН із певним ентузіазмом, були запрошені вчені, дипломати, проводилася низка консультацій і переговорів. Тільки у 1997 р. такий проект було представлено в остаточному варіанті; його суть полягала у збільшенні кількості постійних членів до 10 з урізанням їхніх повноважень у праві вето.

По-перше, така конструкція порівняно реалістична, оскільки зберігає привілейований статус нинішніх постійних членів. По-друге, обговорення стають більш багатосторонніми, а отже, ширшими й об'єктивнішими. Єдине «але»: нинішнім постійним членам доведеться докласти зусиль, щоб під час голосування нові п'ять постійних членів голосували «за» разом із ними.

Таким чином, легітимність прийнятих рішень підвищується: рішення може бути прийняте навіть шістьма голосами. Такою конфігурацією також усувається проблема недостатньої представленості РБ ООН.

Цей проект не було прийнято, але він був висхідним і найпершим, добре продуманим у плані реалістичності його прийняття й оптимальним, а також найменш політизованим.

Наступний проект представив сам колишній генеральний секретар К. Аннан на Всесвітньому саміті у 2005 р. Завчасно готуючись до саміту, ще в 2003 р. К. Аннан створив Групу високого рівня, яка розробила черговий проект реформування РБ ООН [9]. Число постійних членів РБ ООН пропонувалося розширити до одинадцяти, але право вето нові члени мали набути тільки через 15 років.

На фоні підготовки до Всесвітнього саміту Німеччина, Японія, Індія та Бразилія розробили паралельний проект для просування насамперед своїх інтересів, зокрема входження в перелік постійних членів РБ ООН. Вони завчасно зареєстрували в ГА ООН проект відповідної резолюції, який не був прийнятий. Їхні претензії певною мірою були обґрунтовані, оскільки потенціал цих країн у світових справах зростає, а Індію та Бразилію експерти називають висхідними країнами-гігантами.

Але ця група держав пішла свідомо програшним шляхом: вони домовилися лише між собою, не заручившись представницькою підтримкою. Але ж ООН – багатостороння організація за своєю природою.

Приблизно в цей же час група інших держав, побачивши слабкі місця проекту «групи чотирьох», розробила свій проект, який відобразив головне слабке місце в назві: «Об'єднані на підтримку консенсусу». Адже консенсус – головний фактор успішного прийняття реформи. До цієї групи (її ще називають «кавовим клубом») увійшли Мексика, Колумбія, Аргентина, Сан-Маріно, Мальта, Туреччина, Пакистан, Республіка Корея і Канада. Ця група навіть розробила «Керівні принципи для розширення Ради Безпеки». Вона пропонувала розширити РБ ООН тільки в категорії непостійних членів. Однак цей проект не вирішує про-

блеми ООН, за які її критикують. До того ж автори проєкту також представляли інтереси коаліції держав, а не загальну думку міжнародної спільноти.

В цей же час ще один проєкт було висунуто коаліцією країн Африки, яка претендує на два постійних місця, до того ж обидва з правом вето.

Отже, у підходах до реформи РБ ООН починає формуватися коаліційний підхід. Але він не є результативним: всі наведені проєкти не були прийняті.

Щоб змінити кількість постійних членів РБ ООН та їхній статус, потрібно вносити зміни до Статуту ООН, у ст. 108 якого зазначається: «Поправки до Статуту набирають чинності для всіх Членів Організації, після того як вони прийняті двома третинами голосів членів Генеральної Асамблеї і ратифіковані, відповідно до їхньої конституційної процедури, двома третинами членів Організації, включаючи всіх постійних членів Ради Безпеки» [10]. Таким чином, щоб розширити коло постійних членів, необхідна їхня згода, яка наразі відсутня. Вони в цьому не зацікавлені і лише висловлюються про необхідність адаптації ООН до нових світових умов. Постійні члени РБ ООН традиційно не висувають конструктивні ініціативи.

Переконфігурація чинної п'ятірки постійних членів неможлива, доки вони самі не вийдуть зі своїм проєктом. Теоретично це можливо, але спочатку вони повинні усвідомити цю необхідність. Яка нова конфігурація РБ ООН могла б їх влаштувати? Який компроміс міг би поєднати розширення складу і збереження привілейованого статусу нинішніх постійних членів?

Найкращим вбачається найперший проєкт 1997 р., опрацьований під керівництвом І. Разалі, але розширити постійне членство доцільно до дев'яти держав, запросивши до складу РБ ООН чотирьох нових постійних членів і без права вето. Цей проєкт найменш політизований, він більш простий у реалізації, але найголовніше – він багато в чому знімає зазначені вище претензії до ООН.

Для США реформа РБ і ООН загалом – «болісний перегляд». Дж. Ф. Даллес зазначив: «Коли ми навесні 1945 р. перебували в Сан-Франциско, ніхто з нас не знав про атомну бомбу... Таким чином, Статут ООН є статутом доатомного часу. У цьому сенсі Статут був застарілим вже до того, як... набрав чинності...». Низка експертів і політиків США вважають: якби у них з'явилась атомна бомба на кілька місяців раніше, текст Статуту був би іншим.

Коли СРСР та США взяли курс на «холодну війну», вони прагнули спочатку розхитати принцип одноголосності постійних членів РБ ООН, а потім, у разі успішного розпаду ООН, відтворити її на нових засадах. Наприкінці ХХ ст. у США більш-менш сформувалася стійка позиція з приводу змін у статусі ООН.

США не проти розширення категорії постійних членів, якщо такі кандидатури остаточно визначаться. Основний фокус уваги США зосереджують на питаннях економії коштів та оптимізації структури ООН, тобто на її адміністративній реформі. Ця сфера менш політизована, ніж питання переформатування РБ ООН. США обґрунтовано висувають питання фінансування як ті, що вимагають значного перегляду, оскільки внесок США до бюджету ООН є найвагомішим.

Американський юрист-міжнародник Дж. Крук узагальнив позицію США з питань реформи РБ ООН [11, с. 907]. Вашингтон заявляє про підтримку Японії в якості постійного члена. РБ ООН допустимо розширити до 19–20 членів. У 2005 р. розробили критерії постійного членства у РБ ООН: економічний потенціал претендента; чисельність населення; військова міць, здатність робити внесок своїми контингентами в операції з підтримання миру; досвід участі в миротворчих операціях, внесок у загальні міжнародні зусилля з питань миротворчих операцій; прихильність демократії і правам людини; обсяги фінансових внесків до системи органів ООН; активність у контртерористичній діяльності та діяльність у сфері нерозповсюдження [12, с. 394].

Принцип географічного представлення в РБ ООН для США є другорядним. США також не вітають ідею включення країн, що розвиваються, до постійних членів РБ ООН.

Однак експрезидент Б. Обама в січні 2015 р., під час візиту до Індії, висловився про її можливе включення до числа постійних членів, навіть із правом вето.

Відомий американський вчений Т. Вейс назвав перспективи реформи РБ ООН ілюзією [5, с. 147–161], оскільки зміна формату РБ ООН не зачіпає головної причини суперечностей – домінування положення США у світовій політиці та їх неперевершеної військової могутності. Вашингтон тяжіє до практики односторонніх дій. Автор ставить питання не про реформу РБ ООН, а про те, як її обмежити домінування США в міжнародній політиці. Він рекомендує американській адміністрації переглянути зовнішню політику і визнати, що багатостороннє співробітництво в межах РБ ООН і навіть ширше – в системі ООН, повністю відповідає інтересам США.

Т. Вейс аналізує дослідження Дж. Ная про перевагу США у світовій політиці завдяки «м'якій силі» – економічним і культурним важелям. Однак «твердою валютою», як він висловився, американської зовнішньої і міжнародної політики взагалі є військова міць.

Зусилля РБ ООН із контролю за діями США починають нагадувати спроби римського сенату контролювати імператора. Т. Вейс стверджує, що наразі існують дві міжнародні організації: ООН – з глобальним членством, і США – з глобальним охопленням. А ідеї щодо реформування РБ ООН – лише відволікальна тактика. «Якщо мета РБ ООН – завадити Вашингтону робити те, що він вважає життєво важливим, то тільки безнадійний романтик може думати, що це можливо».

Таким чином, США ніколи не дозволять міжнародним інститутам обмежувати свої дії.

В.Ф. Засмський вважає, що Конгрес США ніколи не проголосує за порушення статус-кво в конфігурації РБ ООН [4, с. 81]. Реформа РБ ООН значною мірою залежить від позиції і дій США.

Усвідомлюючи проблематичність включення нових постійних членів до складу РБ ООН, США схильні до консервативної позиції – збереження чинної конфігурації, що збігається з позицією Росії. Однак ці позиції відрізняються у своїх основах: для Росії вигідний поліцентричний світовий порядок, що неодноразово підкреслюють офіційні особи держави.

Італія та Іспанія активно виступають за окреме місце постійного члена для Європейського Союзу, протистоячи в цьому проєкті «групи чотирьох», в якому представлена Німеччина. У проєкт «групи чотирьох» входить і Японія. Японія та Німеччина – країни, які зазнали поразки у Другій світовій війні, як і Італія з Іспанією. Тому висунення тільки Німеччини й Японії сприймається як дискримінація щодо Італії та Іспанії.

Великобританія та Франція як постійні члени більше зацікавлені в «проєкті чотирьох», ніж у колективному місці для ЄС. Однак серед п'яти постійних членів відсутня узгоджена позиція з реформи, що є найголовнішою і найскладнішою міжнародно-політичною проблемою для ООН.

У додатку до Лісабонського договору про ЄС зазначено: «...майбутній міністр закордонних справ ЄС не буде представляти Євросоюз в Раді Безпеки ООН». Тому окреслені підходи представників країн-членів ЄС потребують конкретизації.

На поведінку Китаю в РБ ООН впливають намагання Росії співпрацювати з ним і займати схожі позиції. Китай і Росія погоджуються з тим, що поліцентрична система міжнародних відносин для них більш вигідна, ніж двополярний світ. Між двома країнами склалася практика спільних заяв щодо кризових міжнародних ситуацій. Китай і Росія домагаються лідируючої ролі ООН у світових справах. У сприянні миру і розвитку дві країни домовляються зміцнювати співробітництво в межах системи ООН, її спеціалізованих установ, а головне – у РБ ООН.

20 травня 2014 р. Китай разом із Росією виступили зі спільною заявою «про новий етап відносин всеосяжного партнерства і стратегічної взаємодії», в якій наголосили на важливості «справедливої реформи РБ ООН» [13].

Комплексний документ, який відображає позицію Китаю за всіма проблемними питаннями реформування ООН, був підготовлений Міністерством закордонних справ Китаю

у 2005 р. [14]. Документ відображає зовнішньополітичні установки й інтереси Китаю за центральної координувальної ролі ООН у світових справах.

Особливі пункти, які хотілося б підкреслити: 1) колективний, багатосторонній підхід до вирішення міжнародних проблем; 2) термін «реформа» Китаєм вживається у широкому сенсі – як реформування різних сторін діяльності системи ООН, й у вузькому сенсі – щодо найважливішої реформи в організації – реформи РБ ООН; 3) Китай проголошує вищу цінність принципів Статуту, повагу суверенної рівності держав-членів і невтручання у внутрішні справи; 4) реформа повинна бути багатоаспектною, порушувати питання не тільки безпеки, але і розвитку, приносити зиски у вирішення проблеми миру і питань глобального розвитку; 5) дискурс реформи повинен особливо враховувати «заклопотаності» держав, що розвиваються, за допомогою інструментів «повних консультацій і найширшого консенсусу»; 6) поступовий, поетапний підхід до реформи, від «простіших проблем до більш заплутаних питань», щоб сформувати солідарність між членами з проблем, де існують гострі розбіжності, «діяти обачно», використовувати додаткові консультації, утримуватися від винесення цих питань на голосування; 7) Китай підкреслює, що розвиток – це основа прогресу і механізму миру; 8) підхід до вирішення проблеми бідності країн, що розвиваються, Китай вбачає через розробку національних програм, стратегій подолання відсталого стану в руслі цілей тисячоліття, в яких він готовий надати допомогу; 9) розвинені країни «повинні практично скоротити або списати борги країнам, що розвиваються».

Це глибоко вивірена позиція, врівноважена, поважна до своїх партнерів на світовій арені, без різких радикальних пропозицій. Вона може бути взята за основу розробки багатоаспектного варіанту реформи РБ ООН за багатосторонніх консультацій. Проблемою для Китаю є претензії Японії на постійне членство та погані взаємини з нею.

Із останньою наразі ініціативою реформи ООН виступили США на Генеральній Асамблеї у вересні 2017 р. Це так звані 10 пунктів Трампа [15].

Сам проєкт готувався як несподіваний сюрприз для ООН. Його зміст не розголошувався до початку Генеральної Асамблеї. Розраховано це було на те, щоб викликати інтерес, а згодом – ажітаж у глобальних ЗМІ і в самій ООН, а в результаті було б продемонстровано американське домінування не тільки у світі, але і в ООН.

У цьому проєкті запропоновано рецепти і формули підходів до оптимізації переважно фінансових витрат ООН. У десяти пунктах не порушується проблема переформатування РБ ООН і робиться акцент на особливій ролі Генерального секретаря А. Гутерріша в подальших діях щодо реформування ООН. Можливо, в майбутньому будуть розроблені якісь тематичні документи з його ініціативи з подальшим обговоренням в ООН, але поки жодних документів не оприлюднено, а проєкт не ставився на голосування.

Однак слід звернути увагу на те, що Статут ООН суворо забороняє Генеральному секретарю та його персоналу, які є міжнародними службовцями, підпадати під вплив уряду будь-якої держави-члена ООН. У Статуті встановлюється жорсткий політичний нейтралітет цих адміністративних працівників.

Ст. 100 Статуту ООН закріплює таке: «Під час виконання своїх обов'язків Генеральний секретар і персонал Секретаріату не повинні запитувати або отримувати вказівки від будь-якого уряду або влади, сторонньої для Організації... Кожен член Організації зобов'язується поважати суто міжнародний характер обов'язків Генерального секретаря і персоналу Секретаріату та не впливати на них під час виконання ними своїх обов'язків».

У проєкті реформи ООН від американського експрезидента сім разів наголошено на ролі Генерального секретаря. А в п. 8 зазначено: «Вашингтон буде підтримувати Генерального секретаря».

У Статуті чітко проводиться розмежування ролей між головними органами ООН. Напрошується формулювання про якусь ієрархічність ролей, виходячи з їхнього змісту: в Раді Безпеки – провідна, політична, стрижнева та ініціативна роль, зокрема з питань реформи; в Економічній і соціальній раді – важлива, але більш другорядна: допомагати формуватися миру і співпраці між націями (а це економіка, торгівля, освіта, охорона здоров'я);

Генеральна Асамблея дає рекомендації з усіх питань на основі аналітики, але колективно може виступити з певною ініціативою. Тому у питанні реформування РБ ООН необхідно враховувати не лише інтереси провідних міжнародних акторів, а й закладену архітектуру цієї провідної універсальної організації.

Висновки. Виходячи з характеристики підходів до реформи РБ ООН у вигляді циклів певних проєктів і порівняного затишшя в цьому питанні на кілька років, Україні доцільно спробувати спрогнозувати поведінку провідних держав-членів та долучитися до цього процесу. В Україні в силу об'єктивних міжнародних обставин з'являється історичний шанс проявити себе в якості ініціатора, показати свій досвід дипломатичної роботи і запропонувати світу такий варіант реформи ООН, який був би реальним і став відповіддю на наявну міжнародну обстановку, що підкреслено у нещодавньому виступі Президента В.О. Зеленського на Генеральній асамблеї ООН. Усуваючись від проблеми, ми можемо втратити цей шанс, через що їм скористаються інші.

Список використаних джерел:

1. Bremmer I. In the Age of Trump, the World Needs the United Nations More Than Ever. *Time*. 20.09.2017. URL: <http://time.com/4949640/united-nations-general-assembly-donald-trumpspeech/?xid=homepage>.
2. Gaouette N. Russia, China use UN stage to push back on a US-led world order. *CNN Politics*. 21.09.2017. URL: <http://edition.cnn.com/2017/09/21/politics/russia-china-us-ungaremarks/index.html>.
3. President Trump's Speech to the UN General Assembly. *CNN Politics*. 19.09.2017. URL: <http://edition.cnn.com/2017/09/19/politics/president-trump-united-nations-speech/index.html>.
4. Заемский В.Ф. Кому нужна реформа ООН: в интересах всех и каждого. Москва : Международные отношения, 2021.
5. Weiss T.G. The Illusion of UN Security Council Reform. *The Washington Quarterly*. 2003. № 26.
6. Барышев А.П. Мировая политика и Организация Объединенных Наций, 1945–2009. Москва : АВИТИ, 2009.
7. Gorman R.F. Great Debates at the United Nations: An Encyclopedia of Fifty Key Issues 1945–2000. Greenwood Publishing Group, 2020.
8. Резолюція ГА ООН. 48/26 від 10 грудня 1993 р. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/696/73/PDF/N9369673.pdf?OpenElement>.
9. Доповідь Групи високого рівня «Більш безпечний світ: наша спільна відповідальність». URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/602/33/PDF/N0460233.pdf?OpenElement>.
10. Статут ООН. Глава XVIII. URL: <http://www.un.org/ru/sections/un-charter/chapter-xviii/index.html>.
11. Crook J.R. U. S. views on UN reform, Security Council expansion. *American Journal of International Law*. 2015. № 99 (4).
12. Fassbender B. On the boulevard of broken dreams: The project of a reform of the UN Security Council after 2005 World Summit. *International Organizations Law Review*. 2005. № 2.
13. Доповідь A/59/2005 від 21 березня 2005 р. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/80/PDF/N0527080.pdf?OpenElement>.
14. Позиційний документ КНР з питань реформи ООН від 6 липня 2005 р. URL: <http://www.fmprc.gov.cn/rus/zxxx/t199801.htm>.
15. Trump D. UN US High level declaration on reform. URL: <http://www.foxnews.com/world/interactive/2017/09/14/us-sponsored-un-draft-declaration.html>.

